VECHI CÎNTECE DE VITEJI, Culegere alcătuită sub îngrijirea Institutului de Folclor. ESPLA, Bucureşti 1956 — 137 pag.

A trecut aproape un sfert de veac de la apariţia volumului « Cîntece bătrîneşti din Oltenia, Muntenia, Moldova şi Bucovina » (1932), îngrijit de prof. C. Brăiloiu, cuprinzînd 31 balade, notate după auz, de cîţiva din cei mai harnici culegători de folclor din prima jumătate a secolului nostru: Gh. Fira, C. Rădulescu-Codin, A. Voevidca, I. Dicu, etc. În prefaţă se anunţă pregătirea unor volume de culegeri făcute cu ajutorul fonografului. Dar acest proiect a rămas nerealizat pînă în 1956, cînd Institutul de Folclor reuşeşte să publice o antologie formată numai din piese transcrise după documente sonore (cilindru de fonograf, bandă de magnetofon şi disc) intitulată « Vechi cîntece de viteji ».

În această antologie sînt înmănunchiate melodii care aparţin mai multor genuri avînd trăsături stilistice muzicale diferite, care se apropie însă prin « conţinutul lor eroic şi prin natura lor epică »: colinde, balade şi doine haiduceşti.

Volumul a fost alcătuit de A. Amzulescu şi Gh. Ciobanu, din materialul existent în arhiva Institutului de Folclor, transcris anume de cercetătorii ştiinţifici din cadrul acestuia. Prefaţa este semnată de Sabin V. Drăgoi.

Subliniem că este prima publicaţie a Institutului de Folclor în care întregul material, cules după o metodă ştiinţifică, este transcris după înregistrări sonore. Antologia aduce o contribuţie însemnată la cunoaşterea integrală — text şi melodie — a unui gen popular a cărui latură muzicală a fost neglijată în majoritatea publicaţiilor din trecut: balada.

În adevăr, dacă publicaţiile de colinde — text şi melodie — se înmulţesc în secolul nostru, în schimb melodiile de balade sînt în număr mult mai mic.

Se ştie că intelectualii progresişti din secolul trecut: poeţi, filologi, scriitori, istorici, animaţi de dragostea pentru popor şi de dorinţa de a făuri o limbă literară şi o literatură naţională, şi-au îndreptat privirile spre literatura populară. Latura muzicală însă a fost aproape total neglijată. De aceea valoroasele colecţii de colinde şi balade din secolul trecut sînt lipsite de melodii, ceea ce reprezintă pentru noi o pierdere considerabilă. Menţionăm cîteva din cele mai importante: V. Alexandri — Poezii poporale. Balade (Cîntece bătrîneşti) adunate şi îndreptate, p, I, Iaşi 1852; p.II, 1853; Poezii populare ale Romînilor, adunate şi întocmite, Bucureşti, 1866; At. M. Marienescu, Poezia populară. Colinde, Pesta 1859; Balade, culese şi corese, broşura I. Pesta 1859; broşura II Viena 1867; M. Pompiliu — Balade populare romîne, Iaşi 1870; G. Dem. Teodorescu — Poesii populare romîne, Bucureşti 1885; M. Canianu — Poezii Populare. Doine, culese şi publicate întocmai cum se zic, Iaşi 1888; A. Corcea — Balade poporale, Caransebeş 1899.

Publicaţiile complete (text şi melodie) de balade sînt mult mai rare: A Pann — Spitalul amorului, Bucureşti 1850 (numai trei balade) şi D. Vulpian — Muzica populară, Balade, Colinde, Doine şi Idyle, Bucureşti 1885. În secolul XX încep să se publice mai multe melodii de balade. Menţionăm aici cele cuprinse în culegerile: A. Vasiliu — Cîntece, urături şi bocete ale poporului, Bucureşti 1909 — şi N. Păsculescu — Literatura populară Romînească, Bucureşti 1910 — şi C. Brăiloiu — Cîntece bătrîneşti din Oltenia, Muntenia, Moldova şi Bucovina, Bucureşti 1932 — la care trebuie să adăugăm cele publicate răzleţ în alte lucrări.

Creşte în mod deosebit mai cu seamă după primul război mondial numărul colindelor publicate: S. V. Drăgoi — 303 colinde, text şi melodie, culese şi notate, Craiova 1932; C. Brăiloiu — Colinde şi cîntece de stea, Bucureşti 1932; B. Bartók — Melodien der rumänischen Colinde, Wien 1935; Gh. Cucu — 200 colinde populare, Bucureşti 1936; G. Breazul — Colinde, Bucureşti (1938).

https://biblioteca-digitala.ro

Dar în timp ce publicaţiile de colinde sînt însoţite uneori de studii introductive serioase (S. V. Drăgoi şi B. Bartók), iar melodiile—notaţii după auz sau transcrieri conştiincioase după cilindri de fonograf — sînt în general bine scrise şi reprezintă aproape toate provinciile, melodiile de balade sînt notaţii sumare, unele îndoielnice în ceea ce priveşte scara, ritmul şi aşezarea textului sub muzică, alteori fragmente şi culese de pe o arie geografică restrînsă. De aceea antologia « Vechi cîntece de viteji» este atît de importantă, marcînd un considerabil pas înainte în cunoaşterea cîntecului bătrînesc.

Materialul a fost cules şi înregistrat între anii 1930—1951, în cadrul Arhivei de Folclor a Societăţii Compozitorilor Romîni şi Institutului de Folclor. Unele exemplare constituie reale piese antologice.

Volumul cuprinde 5 colinde fecioreşti din Regiunea Hunedoara — raionul Haţeg şi Hunedoara, — regiunea Galaţi — r. Măcin, şi regiunea Bucureşti — r. Snagov, — culese de la ţărani între 17 şi 40 ani şi 22 balade şi doine haiduceşti din Muntenia (reg. Piteşti — r. Topoloveni — reg. Bucureşti — r. Videle, Vidra, Lehliu, Mihăileşti şi Turnu Măgurele), Oltenia (reg. Craiova, r. Calafat şi Pleniţa) şi Banat (reg. Timişoara, r. Caransebeş). Baladele sînt înregistrate numai de la lăutari, care au depăşit vîrsta de 40 ani (6 între 39—51 ani şi 10 între 55—81 ani) ceea ce denotă că acest gen se păstrează în deosebi în repertoriul lăutarilor maturi şi bătrîni. Printre aceştia remarcăm pe Ion Radu, de 81 ani, unul din ultimii deţinători ai cîntecului bănăţean, Stan Şerban de 67 ani, care cunoaşte peste 40 balade şi I.Constantin, zis Lache, de 39 ani, a cărui memorie remarcabilă, talent dramatic şi personalitate artistică contribuie, credem noi, în parte, la menţinerea unui viu interes pentru cîntecul bătrînesc printre locuitorii din raionul Calafat.

Deşi materialul a fost cules într-o epocă de transformare a acestor genuri, găsim totuşi unele piese rare: « Mi-a născutul, mi-a crescutu », « Sîla Sîmodiva», « Ăi trei fraţi şi nouă zmei », « Voinicul şi calul », teme locale noi, « Ion ăl Mare», « Radu Anghel». Unele exemplare însă dovedesc un înaintat stadiu de dezagregare prin contaminarea cu texte lirice, prin sărăcia dezvoltării epice, fragmentarea textului, etc. (« Şarpele», « Leatul la 53», « Cînd văzui că nu mai ninge» etc.)

Numărul colindelor este foarte mic (5). Ne aşteptam să întîlnim în această preţioasă antologie şi alte teme eroice, rare, de o mare frumuseţe artistică: lupta voinicului cu turcii, cu fata din cetate, cu ciutele, etc.

Materialul este grupat pe genuri iar în cadrul acestora, după criterii literare. Socotim însă că ar fi fost necesară şi o subclasare a colindelor, după tiparul metric al versului (hexa-şi octosilabic), care corespunde cu forma arhitectonică. Astfel colindele hexasilabice sînt variante, iar cele octosilabice au toate aceeaşi structură asimetrică, de două rînduri melodice, — asemănătoare sau diferite —între care este intercalat refrenul: ArfA sau ArfB (colindele Sub cetate-n cea livade, Pleacă june la vînatu şi Mi-a născutul, mi-a crescutu).

O singură baladă apare fără melodie; se menţionează că aceasta se cîntă pe aceeaşi melodie ca şi balada « Şarpele». Sîntem de părere că era necesară totuşi publicarea acesteia pentru a se putea urmări procesul de creaţie şi de variaţie atît de viu şi de semnificativ în muzica populară, transformările fiind în acest gen mult mai importante şi de alt grad decît în melodiile cu formă strofică.

Dar valoarea antologiei rezultă nu numai din material ci şi din studiul introductiv de la începutul volumului (prefaţa).

Înainte de a expune conţinutul ei, ţinem să facem o remarcă. Din toate publicaţiile Institutului de Folclor (« Din folclorul nostru», « 200 cîntece şi doine», « Vechi cîntece de viteji») se desprinde o trăsătură comună: prefaţa caracterizează materialul din punct de vedere literar, latura muzicală fiind redusă la « precizări de ordin tehnic» sau la « lămuriri» şi inclusă la sfîrşit, ca o cenuşereasă.

În « Vechi cîntece de viteji», deşi autorul prefeţei este un cunoscut muzician şi vechi culegător de folclor, latura muzicală este de asemenea parţial atinsă.

În prefaţă ni se dau unele date valoroase despre prilejul în care se cîntă colindele şi baladele, funcţia şi semnificaţia lor în sînul colectivităţii, aria de circulaţie şi situaţia actuală. De asemenea se relevă valoarea documentară, social-educativă şi artistică a materialului, — text şi melodie — făcîndu-se sugestii pentru valorificarea lui de scriitori şi compozitori.

Apoi se combat unele teorii greşite, asupra valorii şi funcţiei colindelor cu text profan (« cîntece de felicitare»... « chemate a ilustra metaforic — adeseori hiperbolic — calitatea pe care o felicită»), asupra originii aristocrate a eposului feudal, teoria naţionalistă cu privire la baladele haiduceşti,etc.

Descriind modul de desfăşurare al baladei, autorul face unele consideraţiuni cu privire la valoarea şi rolul interpretului şi auditorului în realizarea artistică ca şi rolul şi importanţa lăutarilor în păstrarea şi dezvoltarea genului.

https://biblioteca-digitala.ro

Este importantă remarca referitoare la insuficiența mijloacelor de redare grafică a cîntecului popular prin care nu se poate înfățișa forța vie a faptului trăit. În adevăr emisiunea și timbrul nu pot fi notate ca și interpretarea și întreaga ambianță în care se desfășoară în deosebi aceste genuri. Transcrierile noastre reprezintă numai o imagine palidă a cîntecului popular.

Subliniind legătura baladei cu doina haiducească se face o constatare parțial conformă cu realitatea asupra ariei de circulație și modului de execuție al doinei (« se execută cu acompaniament de fluier, cimpoi, vioară, torogoată»... « gen străvechi ... încă puternic și larg răspîndit»).

Semnalăm importanța unei observații despre caracterul doinei « gen cu un caracter optimist și plin de vigoare».

Observațiile noastre asupra acestor aspecte le-am expus în recenzia la « 200 cîntece și doine», ca atare nu le mai repetăm aici.

În problema formei autorii ne indică pentru colinda « Sub cetate-n cea livade» și « Cerb s-a lăudatu» aceiași formă: ArfA. Dintr-o eroare s-a dat colindei « Cerb s-a lăudatu» această formă, în loc de rfABBc (B fiind transpunerea la 4ta inferioară a lui A); Aceeași eroare se observă și la colinda « Hrănește-mi hrănește-m» a cărei formă este rfBrfBc și nu ABrfC, prefața, pag.17).

Considerăm că în problemele de formă autorii lasă unele noțiuni nelămurite suficient, în ceea ce privește refrenul și structura formei libere.

Felicităm pe îngrijitorii volumului pentru inițiativa de a publica o baladă transcrisă în întregime ceea ce permite urmărirea modului de desfășurare a acesteia.

La celelalte balade s-a publicat numai unul sau mai multe fragmente, autorii urmărind « să dea cititorului o idee cît mai cuprinzătoare a modului de desfășurare a fiecărei piese în parte». Credem însă că baladele « Sîla Sîmodiva» și « Șarpele» sînt mult prea reduse și neconcludente pentru înțelegerea formei.

Majoritatea melodiilor au fost scrise fără măsură, marcîndu-se prin bara de măsură numai sfîrșiturile de rînd melodic. Dar pentru ușurarea execuției și pentru înlăturarea grupărilor ritmice greșite, în cadrul rîndului melodic, ar fi fost necesare cîteva indicații referitoare la legile de versificație și la importanța accentelor metrice, completate eventual cu o grafică adecuată (accente, bare punctate sau jumătăți de bară, legato de frazare, etc.)

Ex. din balada « Iovan Iorgovan »:

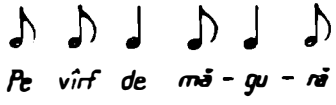

fără indicații suplimentare poate fi despărțit greșit în

în loc de sau

Balada Radu Anghel :

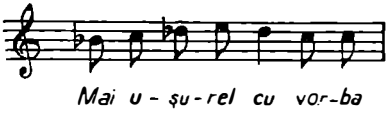

în loo de :

Citim în prefață că s-au încadrat în măsuri melodiile în care « ritmul a fost mai pregnant» ori s-au observat « simetrii». În unele cazuri însă încadrarea în măsuri este forțată, ceea ce îngreunează execuția, uneori chiar denaturează caracterul melodiei. Scrierea în măsură cu ori-ce preț duce la unele greșeli:

1) utilizarea și alternarea măsurilor de 2, 3 și 4 timpi cu aceeași unitate de timp $\left(\frac{4}{8}, \frac{3}{8}, \frac{2}{8}\right)$ sau cu unități diferite de timp $\left(\frac{4}{8}, \frac{3}{4}, \frac{2}{4}, \frac{3}{8}\right)$ — (exemplul este luat din balada « Căpitan Gheorghiță»).

https://biblioteca-digitala.ro

2) Notarea aceluiaşi desen ritmico-melodic în măsuri cu unităţi de timp diferite: (În balada «Căpitan Gheorghiţă» măsura 2 este notată în $\frac{4}{8}$; acelaşi desen melodic apare însă în măsura 11 în $\frac{2}{4}$; idem măsura 6 şi 7 în $\frac{3}{8}$, $\frac{4}{8}$, apoi acelaşi desen în măsura 15 este notat în $\frac{3}{4}$; idem desenul melodic final în măsura 9 în $\frac{2}{4}$, iar în ultima măsură a introducerii instrumentale în $\frac{3}{8}$.)

3) Schimbarea deasă a măsurilor. În balada «Căpitan Gheorghiţă», în fragmentul instrumental de 5 portative, măsurile se schimbă de numai 12 ori...

4) Determinarea măsurilor în mod inconsecvent, uneori după perechea de silabe, alteori după emistih, în anumite cazuri chiar în aceeaşi melodie.

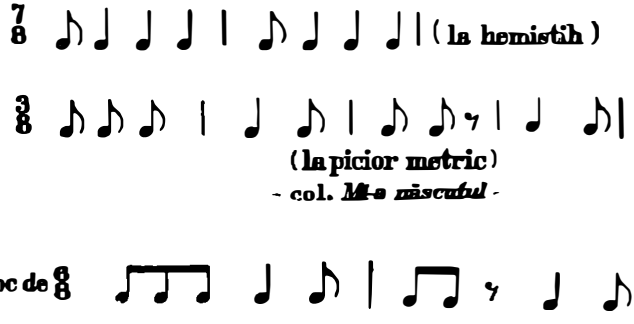

Aceleaşi aspecte pot fi observate şi la balada «Miu Haiducu», «Ion ăl Mare», «Cînd văzui că nu mai ninge» etc.

Notarea ritmului în ultima pereche de silabe a strofei melodice, în colinde, este uneori dubioasă (colinda «Cerb s-a lăudatu» şi «Mi-a născutul, mi-a crescutu»). De obicei, în cazurile nesigure, se procedează prin analogie cu celelalte rînduri melodice şi cu strofele următoare, deoarece în colinde, în majoritatea cazurilor, formulele ritmice sînt constante de la o strofă la alta. În exemplul 2 măsura a fost greşit scrisă pentru că respiraţia şi rărirea din măsura a doua în rîndul 2 melodic nu au fost sezisate. În realitate ritmul este

În colinda «Cerb s-a lăudatu» ultimul rînd melodic trebuie să fie, prin analogie cu celelate două anterioare:

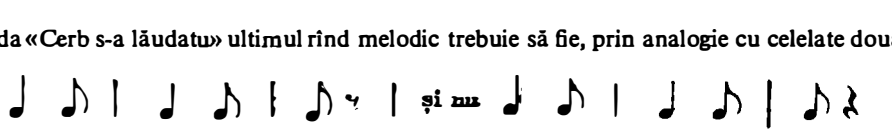

Mai mult decît în melodiile cu formă fixă, în baladă, lipsa indicaţiilor de frazare constituie o dificultate, ajungîndu-se uneori la o interpretare nereală — în special în fragmentele instrumentale şi în melodiile încadrate în măsuri.

Propunem şi la colinde — ca şi la celelalte genuri cu formă strofică — ca, pentru a înlesni gruparea versurilor în strofele melodice următoare, să se indice tiparul arhitectonic al strofei:

Leroileo
Hrăneşte-m, hrăneşte-m,
Dar cine-m hrăneşte?
Leroileo
Ion, făt frumos (colinda Hrăneşte-mi, hrăneşte-m)

https://biblioteca-digitala.ro

De asemenea notarea sfîrşiturilor de rînd melodic trebuie să fie astfel făcută încît să permită execuţia ambelor forme de vers, catalectic şi acatalectic:

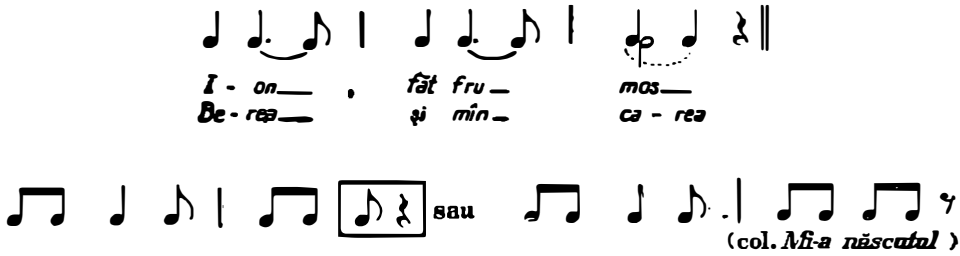

În ceea ce priveşte notarea înălţimii, autorii nu indică criteriul. De fapt baladele au fost scrise la înălţimea reală, iar colindele, în mod arbitrar, la diferite înălţimi ceea ce a dus probabil la îndepărtarea variantelor « Hrăneşte-mi, hrăneşte-m» şi « Cerb s-a lăudatu».

Sînt de observat şi unele inconsecvenţe sau neclarităţi în privinţa modului de transcriere (unele melodii sînt redate foarte amănunţit, altele mai sumar), a utilizării unor ornamente, în prefaţă se specifică numai ♪ care arată « purtarea vocii» dar în volum apare şi la fragmentele instrumentale, dar în acelaşi timp şi sub alte forme ♪, ♪, ♪

Semnalăm lipsa unor date minimale, necesare într-o publicaţie de folclor; ocupaţia informatorului, numele culegătorului şi al transcriitorului. De asemenea, supără unele greşeli de tipar: Dobîrci în loc de Pobirci, Vida în loc de Vidra, la nr. 12, fălci în loc de făclii, la ultimul exemplu, ca şi lipsa numerotării pieselor, deşi în analizele din prefaţă sînt utilizate.

Este lăudabilă străduinţa autorilor de a explica cuvintele dialectale sau arhaice, unele însă lipsesc (războlit, cealmană, laştină, derea, etc.) Considerăm că trecerea lor în glosar, la sfîrşitul volumului, ar fi fost mai utilă şi ar fi uşurat căutarea cuvintelor întîlnite în piese diferite.

Din cercetarea materialului desprindem cîteva trăsături muzicale importante, caracteristice celor două genuri.

Ni se înfăţişează pe de o parte colinda, gen legat de ciclul festiv al sărbătorilor de iarnă, cîntată în grup, uneori antifonic, de ţărani — tineri şi bătrîni — care prezintă o mare stabilitate a melodiei şi textului, atitudinea interpretului fiind aproape pasivă. Colinda se remarcă printr-o execuţie giusto, prin marea varietate a formulelor ritmice — care aparţin unui sistem ritmic specific, numit de prof. C. Brăiloiu: giusto silabic, prin importanţa refrenului, element de variaţie ritmică şi melodică, prin melodia silabică, structura modală, formă concisă, cu preferinţă pentru structura asimetrică — deşi de un echilibru perfect.

Pe de altă parte balada şi doina haiducească, executate individual, cu sau fără acompaniament instrumental. Forma liberă, bazată pe improvizaţie, în limita unor formule şi procedee tradiţionale, — structura modală a melodiei, marea mobilitate a treptelor, preferinţa pentru scările hexa şi heptatonice, al căror substrat pentatonic este uneori clar, frecvenţa scărilor cromatice, sînt cîteva din caracteristicele acestui gen.

Pentru a releva extraordinara bogăţie a scărilor utilizate în baladă — care pot constitui un izvor de inspiraţie pentru compozitorii noştri — ne permitem să menţionăm cîteva din scările întîlnite în baladele din această antologie: scări diatonice, naturale, şi scări cromatice: *frigicul* cu treapta 3 sau 6 mobile, *eolicul*, cu treapta 2 şi 5 sau treapta 2, 3, 5 şi 6 mobile, *doricul*, cu treapta 3, 4 sau 2, 3, 4 sau 6 mobile; scară cromatică de *re*, cu treapta 4 diezată, *mi*, cu treapta 3 diezată, *la* cu treapta 5 coborîtă sau cu treptele 2, 4, 5 sau 2, 5, 6, mobile. Scările majore, deşi uneori hexatonice, cu treapta patra mobilă sau treapta patra cromatizată şi 2, 6 sau 2, 7 mobile.

În concluzie, volumul « Vechi cîntece de viteji» ne prezintă um material valoros, aducînd un însemnat aport în cunoaşterea genului popular epic, învesmîntat în forme muzicale diferite: colinda şi balada.

EM. COMIŞEL

https://biblioteca-digitala.ro